

Бочарова Наталія Василівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри права
Дніпропетровського університету економіки і права

Законодавче забезпечення права інтелектуальної власності в країнах Європи (порівняльно-правовий аналіз)

Розглянуті основні напрями розвитку сучасного законодавства країн Європи в сфері інтелектуальної власності. Простежується вплив правотворчої діяльності Європейського Союзу, відзначається розробка принципово нових підходів у галузі авторського права в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, патентне право, кодифікація, європейське право, інформаційне суспільство.

Актуальність аналізу сучасних тенденцій розвитку законодавства в сфері інтелектуальної власності в країнах Європи [1] зумовлена зростанням значення права інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань, а також євроінтеграційними планами подальшого розвитку України.

Сучасне законодавство країн Європи розвивається під помітним і дедалі зростаючим впливом права ЄС [2]. Законотворчість інституцій ЄС в останні роки стає більш активною і охоплює практично всі аспекти права інтелектуальної власності. Гармонізацію законодавства у сфері інтелектуальної власності ЄС висуває як одну з найважливіших умов для набуття членства у цій впливовій структурі [3]. Однак інтенсивна законотворчість ЄС не перешкоджає розвитку національного законодавства країн-членів [4].

У країнах Європи право інтелектуальної власності дістає нормативне забезпечення в законах і підзаконних актах, співвідношення між якими різне. Наприклад, у Великобританії велика питома вага делегованого законодавства. Конституція Італії передбачає видання виконавчою владою законів-декретів, які становлять більше половини чинного законодавства про інтелектуальну власність. Така ж тенденція у законодавстві Португалії та Іспанії [5].

Частина норм права інтелектуальної власності концентрується в галузевих кодифікаційних актах (Цивільний, Цивільно-процесуальний, Кримінальний, Митний кодекси тощо). Віднесення норм права інтелектуальної власності до цивільного кодифікованого законодавства не є характерним для більшості країн Європи. Сукупність норм авторського і патентного права міститься у Цивільному кодексі Італії [6]. У Нідерландах точаться гострі юридичні дискусії щодо термінологічної і змістовної складових поняття «право інтелектуальної власності», тому відкладене прий-

няття частини 9 (Право інтелектуальної власності) ЦК Нідерландів[7]. Проблема включення до цивільних кодексів питань регулювання інтелектуальної власності викликає спори серед правознавців. Це стосується і обговорення змісту ЦК Європи, над створенням якого європейські юристи працюють вже не одне десятиліття [8; 14].

На розвиток цивільного законодавства країн СНД вплинув Модельний ЦК 1996 р., розроблений під патронатом Парламентської Асамблеї СНД. Його положення неоднозначно сприймаються цивілістами. Проте в новому ЦК України була виділена окрема книга Четверта «Право інтелектуальної власності», однак спеціальне законодавство залишилося.

Інший підхід обрали законодавці Росії. Тут була вперше запроваджена повна кодифікація законодавства про інтелектуальну власність у рамках Четвертої частини ЦК. Одночасно були скасовані всі спеціальні закони і пов'язані з ними норми підзаконних актів. Законопроект пройшов міжнародну експертизу фахівців з Німеччини, Австрії, Канади та США, які зазначили, що він упорядковує законодавство та приводить його у відповідність з міжнародними нормами. Але у самій Росії протилежні думки стосовно відміни спеціального законодавства продовжують висловлюватися як науковцями, так і практикуючими юристами [9]. У травні 2009 р. була оприлюднена Концепція вдосконалення Четвертої частини ЦК РФ, появу якої зумовили потреби правозастосування.

Унікальним явищем в європейській практиці став прийнятий у 1992 р. Кодекс інтелектуальної власності Франції. У цього Кодексу є прихильники і критики. Прихильники зазначають, що кодекси є кращою формою систематизації норм права. Вони допомагають позбутися дублювання, пропусків і суперечностей в окремих нормах, дають змогу здійснити регламентацію найбільш економічним шляхом, що забезпечує краще сприйняття і застосування нормативного матеріалу, а побудова кодексу за певною логічною системою уможливорює системний підхід до законодавства.

Відсутність системності неможливо компенсувати збільшенням числа нормативно-правових актів або ускладненням їх змісту. Тому в країнах СНД є прихильники повторення досвіду Франції у створенні єдиного правового акту, який би об'єднав розрізнені правові режими (авторське право, патентне право) в єдину систему, засновану на загальних початкових принципах. Критики французького Кодексу інтелектуальної власності вказують (їх поки більшість), що це швидше проста інкорпорація, причому не кращої якості, яка не вирішує питань глибокої і всебічної систематизації [10; 15]. Також інкорпорацією, хоча і з тенденцією до кодифікації, називають Кодекси промислової власності Іспанії і Португалії. У західній юриспруденції визнається дуже обмежена кількість норм, які були б загальними для всіх видів результатів інтелектуальної діяльності, тому Кодексу 1992 р. складно забезпечити єдність підходів у розв'язанні вельми різноманітних питань права інтелектуальної власності.

У правовому забезпеченні інтелектуальної власності в Європі вирішальну роль продовжують відігравати спеціальні закони. Найбільша їх кількість у сфері авторського права і патентного права. Патентне право є найстарішим у галузі права інтелектуальної власності. Основним джерелом патентного права в країнах Європи є закони. У їх назві в різних варіантах використовують слово «патентний», що дає можливість відразу визначити їх призначення. Тільки в Греції ми знайшли ускладнену назву патентного закону — «Закон про трансферт технологій, винаходи і технологічні інновації».

Обсяг і коло врегульованих відносин у галузі патентного права в різних країнах відрізняються. Переважно в обов'язковому порядку регулюються умови патентоздатності винаходів, визначаються поняття порушення виключних прав і способи їх захисту. Найбільш авторитетними і юридико-технічно довершеними в Європі вважаються патентні закони Австрії (1970 р.), Німеччини (1981 р.), Франції (як частина Кодексу інтелектуальної власності), Швейцарії (1952 р.). У Німеччині (це особливість її законодавства) із загального патентного права в спеціальну галузь — винахідницьке право — виділено регулювання відносин між підприємцем і службовцем з приводу так званих службових винаходів. Німецький Закон про винаходи службовців від 25 червня 1957 р. був першим в Європі. В Україні основним джерелом патентного права став Закон про охорону прав на винаходи і корисні моделі від 15 грудня 1993 р. У багатьох європейських країнах корисні моделі регулюються спеціальними законами (в Німеччині, Італії, Угорщині, Югославії, Данії, Австрії, Болгарії, Фінляндії, Чехії).

Для патентного законодавства Європи характерний процес правової уніфікації. Відносно патентного права він був зумовлений прийнятою у 1973 р. Європейською патентною конвенцією. Внаслідок її введення в дію в європейських країнах були ухвалені нові патентні закони або розроблені нові редакції таких законів.

У галузі авторського права і суміжних прав відповідні закони є в переважній більшості європейських країн. Безперечним лідером, який задає тон у розвитку національного авторського права, є Німеччина, хоча батьківщиною законодавства про авторські права вважається Великобританія. У Німеччині авторське право забезпечене декількома законодавчими актами — Законом про авторське право і суміжні права від 9 вересня 1965 р., Законом про авторські товариства, Законом про видавничі права. У 2003 р. Бундестаг ухвалив Закон «Про авторське право в інформаційному суспільстві», основною метою якого стала імплементація в німецьке право положень Директиви 2001/29/ЄЕС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві». Вказана Директива мала не тільки конкретно-правове, а й методологічне значення. В ній сформульовано ряд принципів політико-правових основ загальної системи охорони прав інтелектуальної власності в Європі в

умовах пошуку адекватної відповіді на проблеми, пов'язані з поширенням цифрових технологій та Інтернету [11].

Цей пошук розпочався з появою у 1996 р. так званих «Інтернет-договорів» ВОІВ (Договір ВОІВ з авторського права і Договір ВОІВ з виконання і фонограми), які окреслили такі нові проблеми в галузі авторського права, як правова охорона програмних продуктів і баз даних, застосування технічних засобів охорони авторських прав у Інтернеті, використання комп'ютерних технологій у бібліотечній справі тощо [12]. І хоча країни ЄС консолідовано ратифікували «Інтернет-договори» лише у 2009 р., правова уніфікація на їх основі проводилася шляхом реалізації положень Директиви 2001/29/ЄЕС.

У новітньому законодавстві європейських країн з авторського права окреслилися дві суперечливі тенденції. З одного боку, посилюється боротьба з несанкціонованим копіюванням дисків та скачуванням музики і фільмів з Інтернету. В новому посиленому варіанті закону про авторське право Німеччини (Urheberrechtsgesetzes), який набув чинності з 1 січня 2008 р., такі діяння віднесені до кримінального злочину. У 2009 р. у Франції прийнятий закон «Hadori-2», за яким користувачі відключатимуться від Інтернету за рішенням суду у випадку порушення («злісне скачування») авторських прав.

Натомість восени 2008 р. Європарламент при обговоренні доповнень до законодавства ЄС у сфері телекомунікацій прийняв поправку №138, в якій зазначив, що доступ до Інтернету є основоположним правом людини, оскільки може розцінюватися як складова свободи вираження. В цьому ж руслі британське Міністерство з інновацій, університетів і кваліфікованих кадрів виступило з ініціативою законодавчо легалізувати копіювання музики з компакт-дисків на персональні комп'ютери та MP3-плеєри для власних цілей¹ [13].

У Великобританії у 1988 р. був ухвалений незвичний для європейської законодавчої практики єдиний консолідований закон про авторське право, промислові зразки і патенти (Copyright, Designs and Patents Act 1988 — «CDPA 1988»). Незважаючи на критику такого підходу, закон виявився ефективним і діє досі.

Законодавча охорона забезпечена в державах Європи для торговельних марок, географічних зазначень місць походження товарів, топографій інтегральних мікросхем, нових сортів рослин і порід тварин. Є факти прийняття спеціальних законів щодо правової охорони програмного забезпечення і баз даних (наприклад, в Австрії, Німеччині, Естонії). Комп'ютерні програми частіше за все охороняються авторськими свідоцтвами, але намітилася нова тенденція до їх патентування, проти чого активно виступила громадськість країн ЄС. В результаті Європарламент у липні 2005 р. відхилив пропозиції Єврокомісії про патентування програмного забезпечення.

¹ Аналітики підкреслюють у цілому більш м'який підхід британського законодавства до регламентацій копіювання порівняно з континентальним.

Розвиток технічного прогресу й ускладнення економічного життя народжує нові об'єкти охорони: доменні імена, запахи, біотехнології.

Завершуючи аналіз законодавства європейських країн у сфері інтелектуальної власності, можна зробити такі висновки. Для сучасної законодавчої практики притаманний пошук вирішення проблем, пов'язаних з поширенням цифрових технологій і Інтернету, розробка принципово нових підходів у галузі авторського і патентного права в умовах інформаційного суспільства. Посилення режиму правової охорони в інтересах правласників поєднується зі спробами сприяти доступу до інтелектуальних продуктів користувачів. Визначальним фактором розвитку законодавства країн Європи стає правотворча діяльність ЄС. Законодавство у сфері інтелектуальної власності стрімко розвивається на тлі розширення міжнародної співпраці в цій сфері. Після прийняття Угоди ТРІПС Світової організації торгівлі посилюється процес не тільки регіональної, а й світової уніфікації законодавства в галузі інтелектуальної власності і тіснішого співробітництва країн. Ці тенденції зберігатимуться і в наступні роки, визначаючи стратегічні напрями розвитку національних законодавств країн Європи.

1. Стаття базується на інформаційних ресурсах Всесвітньої організації інтелектуальної власності — CLEA (Collection of Laws for Electronic Access) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <<http://www.wipo.int/clea/en/index>. >
2. Інформація про сучасне законодавство ЄС у сфері інтелектуальної власності розмішена на сайті: www.intellectualpropertyineurope.com/
3. *Folliard-Monguiral A., Rogers D.* The Community Trade Mark and Designs System and the Enlargement of European Union // *European Intellectual Property Review*. — 2004. — V.26. — Issue 2.
4. *Tritton G.* et al. *Intellectual Property in Europe*. 3-d edn. — London: Sweet & Maxwell, 2007.
5. Наприклад, в якості законів-декретів були видані відповідні Кодекси промислової власності вказаних країн: Portugal: Industrial Property Code. Decree-Law No. 16/95, of 24 January 1995 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wipo.int/clea/en/details.jsp?id=3514> Spain: Industrial Property Code, Royal Decree-Law of July 26, 1929, as last amended by Law No. 12/1975 March 12, 1975 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wipo.int/clea/en/details.jsp?id=1309>
6. *Il Codice Civile Italiano: Libro Quinto del Lavoro* // *The Cardozo Electronic Law Bulletin* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/home.html
7. *Netherlands Burgerlijk Wetboek (1838)*, last major revision in 1992 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wetboek-online.nl/site/home.html>
8. *Hesselink M. W.* The Structure of the New European Private Law // *Electronic Journal of Comparative Law*. — 2002. — Vol.6.4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ejcl.com
9. *Белая книга: история и проблемы кодификации законодательства об интеллектуальной собственности*. — М., 2007.
10. *Vaver D.* Reforming Intellectual Property Law: An Obvious and Not-so-Obvious Agenda: The Stephen Stewart Lecture for 2008 // *Intellectual Property Quarterly*. — 2009. — Issue 2. — P. 143–161.
11. *Griffin J.G.H.* The Changing Nature of Authorship: Why Copyright Law Must Focus on the Increased Role of Technology? // *Intellectual Property Quarterly*. — 2005. — Issue 2. — P. 36–49.
12. *Copyright: World Law and Practice* / Ed. by M. Macdonald and U. Suthersanen. — London: Sweet & Maxwell, 2005.

13. *MacQueen H., Waelde Ch.* UK Copyright Law in the Digital Environment // Electronic Journal of Comparative Law. — 2006. — Vol.3.3 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ejcl.org/103/art103-10.pdf>.
14. *Fiorini A.* The Codification of Private Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdiction // Electronic Journal of Comparative Law. — 2008. — Vol.12.1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ejcl.org/121/art121-7.pdf>.
15. *Taylor R.* Against an Integrated Intellectual Property Code: A Response to «Reforming Intellectual Property Law: An Obvious and Not-so-Obvious Agenda» // Intellectual Property Quarterly. — 2009. — Issue 3. — P. 281–287.

Дей Марина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Методологія гармонізації законодавства України з охорони праці із законодавством ЄС

Розкриваються питання методології гармонізації законодавства України з охорони праці на сучасному етапі, а саме під час обговорення проекту Трудового кодексу України. Визначено поняття «гармонізація» у взаємовідносинах з Європейським Союзом.

Ключові слова: охорона праці, методологія гармонізації законодавства, право Європейського Союзу, умови праці, безпека праці.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що вперше метод гармонізації, як засіб звернення до принципів регулювання з метою зближення законодавства різних держав у сфері правових відносин, був використаний у країнах Латинської Америки. Також метод гармонізації широко використовується в ЄС з метою забезпечення функціонування єдиного ринку. При цьому гармонізація правового регулювання охорони праці проводиться на основі застосування принципів регулювання, які містяться в установчих договорах, що мають характер міжнародного договору. Д. Кліфт, офіційний представник ЮНСІТРАЛ, стверджує, що гармонізація як метод уніфікації права, сприяє зближенню законодавств у правовій сфері [1].

Аналогічної точки зору дотримується Н. Г. Дороніна, стверджуючи, що «гармонізація як спосіб уніфікації права є єдиною можливістю у відносинах, які підпорядковані адміністративно-правовому методу регулювання» [2, с. 56].

Проблеми правового регулювання та управління охороною праці не один раз ставали предметом обговорення науковців та практиків. Однак комплексного дослідження методології гармонізації українського законодавства з охорони праці з нормами Європейського Союзу в сучасних умовах не проводилося. Науково-теоретичним підґрунтям стали праці українських і російських учених — М. Г. Александрова, С. С. Алексєєва,